

TÜRKİYE VE DÜNYADA İNTERNET YASAKLARI VE SANSÜR KAVRAMI İLE ZARARLI İÇERİĞE KARŞI YAPTIRIM VE UYGULAMALARA GENEL BİR BAKIŞ

Şahin BAYZAN

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı
sahinbayzan@gmail.com

ÖZET

Türkiye’de ve dünyada internet yasakları ve bazı ülkelerde sansür noktasında olan internet erişiminin engellenmesi önemli bir gündem konusu olmuştur. İnternetin yaşadığımız gezegeni, iletişim ve haberleşme noktasında bir köye dönüştürdüğü hemen hemen herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Milyonlarca alan adının ve bu alan adlarının barındırdığı milyarları bulan sayfaların bulunduğu bu iletişim ve haberleşme ağı birçok olumlu gelişmeyle birlikte olumsuzlukları da hayatımıza sokmuş bulunmaktadır. Ülkeler, gerek ülke güvenlikleri, gerek zararlı içeriklerden toplumun korunması vb. gibi nedenlerden dolayı kanunlar düzenleyerek bu devasa ağı denetleme yoluna gitmişlerdir. Bu denetlemenin ölçüsü ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazılarında aşırıya kaçan engellemeler söz konusu iken bazılarında bu kabul edilebilir seviyede olmuştur. Bu bildiride internet yasaklarının Türkiye’de ve dünyada ne şekilde uygulandığını irdeledik. Dünyadaki uygulamalara bakarak, “sansür” ifadesinin Türkiye açısından doğru bir yaklaşım olup olmadığını cevabını aradık. Bu konudaki yaklaşımda doğru olanın ne olduğunu ve bizlerin bu doğrunun neresinde olduğumuzu sorguladık. Dünyadaki uygulamalara bakarak, internete erişim özgürlüğünü de göz önünde tutarak önerilerimizi sunduk.

Anahtar Kelimeler: Sansür, Zararlı içerik, internet yasakları

1. GİRİŞ

Sansür kelimesi, İngilizce “censur”, Almanca. “zensur”, Fransızca “censure” kelimesi kökenine dayanan ve Türkçeye “sansür” olarak geçmiş bir kelimedir. Anlam olarak ta “sıkı denetim” ve “Basın, yayın ve haberleşme ile sinema ve kitap yapıtlarının hükümetçe önceden denetlenmesi ya da kısıtlanması işi” olarak tanımlanmaktadır.[1]

Dünyanın farklı ülkelerinde, farklı nedenlerden dolayı sık sık karşılaştığımız sitenin erişime kapatılması konusu aslında enine boyuna tartışılması gereken bir konu haline gelmiş bulunmaktadır. Ülkelerin bir siteyi erişime kapatma ya da farklı bir yaptırımda bulunma sebepleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Özellikle

yoğun bir kullanıcı kitlesine hitap eden bir sitenin farklı nedenlerle erişime kapatılması ister istemez kullanıcılar tarafından çok sert tepkilere neden olabiliyor. Bazı kesimler tarafından bu, bilgi edinme hürriyetine engel bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Bir toplumda, bir site içeriğine karşı her ferdin aynı tepkiyi göstermesi beklenemez. Gerçek demokrasilerde devletler toplum bireylerinin şikâyetlerini ve taleplerini dikkate almak zorundadır. Her ülke, toplum bireylerini, bireylerin hak ve hürriyetlerini garanti altına almak amacıyla kanunlar çıkarabilirler. Ülkemizde internetin düzenlenmesi amacıyla çıkan ve sitelere erişimin engellenmesine dayanak olan kanunu da bu kapsamda değerlendirmek gerekir.

Bu konuda yapılan tartışmalar ve eleştiriler gösteriyor ki ortada tek bir haklı yok, tek bir haksız da yok. Birisine göre haklı olan bir durum diğerine göre haksız olabiliyor. Yani herkes kendine göre haklı, başkaları da haksız durumda bulunmaktadır. Zaman geliyor bazılarımız bize rahatsızlık veren sitenin kapatılmasını destekleyebiliyoruz. Bazılarımız da ifade özgürlüğü kapsamında bu yapılanın doğru olmadığını savunuyoruz. Birileri mutlu olurken birileri mutsuz olabiliyor. Aslında bu durumun rahatsız edici bir durum olduğu gerçeği açık bir şekilde ortada durmaktadır. Yapılmakta olan uygulamanın doğruluğunun ve yanlışlığının mutlaka tartışılması gerekiyor. Zaten böyle bir tartışma da yapılıyor. Fakat burada şu gerçeği akıldan çıkarmamak gerekir. O gerçekte çoğu toplumun bir kanuni düzenleme yaparken kendi toplum değerlerini dikkate aldığıdır.

Siteye erişimin engellenmesi, sitenin erişime engellenmesine sebep olan içeriğe erişimi gerçekte tam olarak maalesef engellemiyor. Kullanıcılar bir şekilde farklı yollardan bu içeriğe ulaşabiliyorlar. Böyle bir durum aslında erişim engellenmenin gerçekte tam bir çözüm olmadığını gösteriyor. Aslında çözümün anahtarı belki de site sahipleri ile devlet yetkilerinin ya da kanunu uygulamakla yükümlü kurumun karşılıklı olarak oturup bu konuyu konuşmalarından ve bir işbirliğine gitmelerinden geçiyor. Yapılıp yapılmadığı meselesine gelince, aslında bu yapılıyor. Belki siteniz suçlu değildir. Ama bu, sitenizin içeriğinden

sorumlu olduğunuz gerçeğini değiştirmez. Zararlı kabul edilen veya ülkelerin kanunlarına göre suç kabul edilen içeriğin kaldırılması noktasında eğer site sahibi A ülkesinin talebini olumlu karşılıyor B ülkesinin talebine olumsuz karşılıyorsa burada çifte standart vardır ve doğru bir yaklaşım değildir. Bu durum hem işbirliğini hem de çözümü zorlaştırmaktadır. Eğer iki taraf arasında sorun varsa tek tarafın anlaşma ve işbirliği için elini uzatması maalesef yetmiyor. Karşı tarafın da aynı sorumlulukla hareket edip kendine uzatılan eli havada bırakmaması gerekiyor.

2. TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA İNTERNET

İnternetin doğuşundan günümüze kadar, özellikle 1990'lı yıllardan sonra bu teknolojiye hızlı artış ülkelerdeki, dolayısıyla dünyadaki internet kullanıcı sayısının hızlı bir şekilde artmasına sebep olmuştur. Elbette bu süre içerisinde sadece kullanıcı sayısı değil, alan adı sayısında da hızlı artışlardan söz edebiliriz.

Nielsen/NetRatings şirketinin ITU (International Telecommunications Union) aracılığıyla elde ettiği internet kullanım istatistiklerini belirli aralıklarla yayımlayan internetworldstats.com sitesinin istatistikleri 30 Haziran 2008 tarihli verilerine göre dünyadaki internet kullanıcı sayısı 1.463.632.361'dir. Bu verilerin açıklandığı tarihteki tahmini olarak 6.676.120.288 olan dünya nüfusuna göre dünyadaki internet kullanım oranı %21,9'dur. Kıtalar bazında kullanım ise, %73,6 ile Kuzey Amerika, Avrupa kıtası da %48,1 ile ikinci sırada bulunmaktadır.[2]

Aynı verilere göre ülkemizdeki internet kullanıcı sayısı 26.500.000'dir. Bunu nüfusumuza göre oranladığımızda %36,9 oranında bir internet kullanıcı oranı ortaya çıkıyor. Ülkemizdeki internet kullanıcı sayısı dünyadaki internet kullanıcılarının %1,8'ini oluşturmaktadır ve ülkeler sıralamasında 13. Sıradayız.[3]

Ağustos 2008 tarihi itibarıyla dünyadaki toplam alan adı sayısının 168 milyon civarında olduğu belirtilmektedir. [4] Bu alan adlarının bir kısmı ülkelere özel alan adlar (.tr, .de, .uk gibi), geri kalanı da hiçbir ülkeyi açıkça temsil etmeyen alan adlarıdır.

İnternet abone sayısı, internetin gelişimini göstermesi açısından önemli bir istatistiktir. Türkiye'deki internet kullanıcı sayılarına bu sektörün düzenleyici ve denetleme kurumu olan Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu verilerine göre değerlendirmek daha sağlıklı olur. Bu kurumun verilerine göre 2008 yılının 2. Çeyreğinde (Nisan-haziran2008) Türkiye'de toplam 5.371.492 internet abonesi bulunmaktadır. Bu abonelerin büyük bir çoğunluğunu DSL aboneleri teşkil

ederken, kablo internet aboneliğinde de artış olduğu gözlenmiştir.[5]

3. TÜRKİYE'DE İNTERNET SİTELERİNİN KULLANIM YOĞUNLUĞU

İnternet sitelerinin kullanım yoğunluğu, web sitesinin bilinirliği, meşhurluğu ifadesi (web reputation) ile açıklanmaktadır. Bu konuda en bilinen site Alexa (www.alexa.com)'dır. Sitelerin meşhurluğunu ölçmede baz alınan en bilinen ölçü sitelerin Alexa sıralamasıdır. Bu sıralama her ne kadar tartışmalı olsa da internet kullanıcıları açısından önemli bir değer ifade etmektedir.[6]

Türkiye'de en çok ziyaret edilen sitelerin hangileri olduğu Alexa.com sitesinde yayınlanmaktadır. Fakat burada tıklanma sayısı ile herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte ölçümün nasıl yapıldığına dair ayrıntı da mevcut değildir. Türkiye'nin tıklama sıralamasındaki ilk yüz sitesini ücretsiz sitede yayınlanmaktadır.

Burada şunu belirtmekte yarar var: bir sitenin bilinirliğinin fazla olması, o sitenin erişime kapatılması durumunda daha fazla tepkinin oluşmasına sebep olduğu gerçeğidir. Her gün milyonlarca insanın ziyaret ettiği bir sitenin erişime kapatılması, bir noktadan sonra bir noktadan sonra internet kullanıcılarının ilgisini o site üzerinde toplayabiliyor. Böyle bir durumda kullanıcılar bu sitelere erişim için alternatif yollara başvuruyorlar.

4. İÇERİK VE DÜZENLENMESİ

Günümüzde artık tek bir internetten söz etmemiz mümkün değil. İnternetin ilk ortaya çıktığı zamanki tanımı ile günümüzdeki tanımı birbirinden oldukça farklıdır. Günümüzde kullandığımız internet ile ilk çıkan internetin kullanım amaçları birbirinden çok farklıdır. İlk tasarlanan internetin kullanım amacı o günün şartların 1-2 iken, günümüz şartlarında oldukça çeşitlenmiştir.

Günümüzde internetin içerik yönünden ele alındığında faydaları olmakla birlikte, zararları da bulunmaktadır. Bunun için ülkeler bu olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Fakat bu çalışmalar ve düzenlemeler ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir.

Ülkemizde özellikle 1990'lı yıllardan sonra internet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bu alanda bir düzenlemeye gereksinim duyulmuştur. Fakat bu ancak 2006 yılının sonlarına doğru Türkiye internet kullanıcılarının internette çocuk pornografisi konusunda çok fazla aramalar yapmasının anlaşılması üzerine gündeme gelmiştir.[7]

Kamuoyundaki tartışmalar sonunda internetle ilgili bir yasal düzenleme yapıldı ve 5651 olarak bilinen “İnternet Ortamında Yapılan yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi hakkında Kanun” 23 Mayıs 2007 tarihinde 26530 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.[8]. Bu kapsamda da eski adıyla Telekomünikasyon, yeni adıyla Bilgi teknolojileri ve İletişim Kurumu’na bağlı Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı bünyesinde kurulan İnternet Daire başkanlığı da 23 Kasım 2007 tarihinde fiilen göreve başladı.

Çıkarılan bu yasanın gerekçesi “Dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, ülkemizde de, internet ortamının sağladığı imkânların suiistimal edilmesi suretiyle işlenen suçlarla mücadele konusunda etkin ve doğru bir yapılanmayı mümkün kılacak özel bir kanun çıkarılması” zorunluluğu doğmuştur.

Bu yasayla, Anayasanın söz konusu hükümleri uyarınca, aileyi, çocukları ve gençleri internet ortamının suiistimal edilmesi suretiyle uyuşturucu ve uyarıcı madde alışkanlığı, intihara yönlendirme, cinsel istismar, kumar ve benzeri kötü alışkanlıkları teşvik eden yayınların içeriklerinden korumak için gerekli önleyici tedbirlerin alınması amaçlanmakta; internette yapılan yayınlarla çocuğa, gençliğe ve aileye yönelik ağır ve vahim nitelikteki saldırıların önlenmesini temin etmek amacıyla gereken yasal düzenlemenin yapılması sağlanmış bulunmaktadır.[9]

Türkiye’deki sitelerin erişime kapatılması, sitelerin barındırdığı içeriklerin kanun kapsamındaki suç kategorisinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu kararı bu kanun kapsamında bağımsız mahkemeler vermekte olmakla birlikte yine bu kanun kapsamında resen erişime kapatma da gerçekleştirilmektedir.

Yasa bu haliyle bazı noktaları itibarıyla eleştirilmektedir. Eleştirilerin başında; Müstehcenlik kavramının belirsiz olması, Sakıncalı içeriğin çıkarılması yerine, sitenin tamamının erişime kapatılması, 9 katalog suç dışında yetki olup olmadığının tartışmalı olması, Bu konuda karar verebilecek İhtisas mahkemelerinin bulunmaması, Site sahiplerine kapatmaya ilişkin bilgi verilmemesi, savunma hakkı tanınmaması yönünde eleştiriler bulunmaktadır.

Bunların dışında re’sen engelleme konusunda eleştiriler de yapılmaktadır. Fakat kanunu uygulamakla yükümlü olan kurum zaten bu konuda 30/12/2008 tarihli duyuru ile “5651 sayılı Kanuna göre verilen re’sen erişim engelleme kararlarının hiç birisinde kamuoyunun tepkisini çekecek bir durum söz konusu olmamıştır. Ayrıca, iddiaların aksine yasa ile getirilen katalog suçlar sınırlaması kapsamında koruma tedbiri olarak verilebilecek

engelleme kararları kolaylaştırılmamış, sınırlandırılmıştır.” açıklama da yapmıştır.

5. FİLTRELEME VE SANSÜR KONUSUNDA TÜRKİYE VE DÜNYADAKİ UYGULAMALAR

Filtreleme, yasa dışı veya zararlı içeriğin süzülmesine ya da bu tür içeriği barındıran internet sayfalarının pasifize edilip bu sayfalara erişimin bir şekilde engellenmesidir.

Sansürün tanımına baktığımızda, filtrelemenin de bir anlamda aynı anlama geldiğini görmekteyiz. Sonuçta filtrelemede de bir kısıtlama, içeriğe erişime engel olma söz konusudur.

Dünyadaki uygulamalarının ülkeden ülkeye uygulama farklılıklarını olduğunu belirtmiştik. Ülkelerdeki uygulamalara bakarsak durumu şu şekilde özetlemek mümkündür.

Suudi Arabistan internet pornografisini engellemektedir. Suudi Arabistan krallık sınırları içerisindeki tüm internet kullanıcılarının en pornografik ve erotik materyallerin yanında İslam’ın belli bazı mezheplerine yönelik siteler ile diğer azınlık inançlarına, alkol ve uyuşturucuya ilişkin sayfalara erişimi engellediğini açıkça kabul etmektedir.[10] Ayrıca Suudi Arabistan bakanlık konseyi 2001’de “Kamu ahlakını ihlal eden”, “İslam’ın kutsallığını bozan” ve “devlete veya devlet sistemine karşı gelen” materyalleri listeleyen yasaklı internet içeriğini açıklayan bir karar almıştır[11]. Son olarak, filtrelenmiş bir siteye erişemeyen kullanıcıların karşısına bu engellenmenin kasıtlı olduğuna dair bir engellenmiş sayfa çıkmaktadır[12].

Çin, dünyanın en geniş ve karmaşık sansür sistemini uygulamakta, devletin bilgileri filtrelediğini nadiren kabul etmektedir[13].

Çinin filtreleme sitesi çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Yasaklı içerik, ana ağ başta olmak üzere ISP’ler, internet kafelerdeki bilgisayarları, e-mail sunucularını, blog hosting hizmetleri, arama motorları ve içeriği yayınladığı anda tespit edip silmeyle görevli personel tarafından da engellenebilir. Kullanıcılar yasaklanmış içeriğe erişimlerinin ne zaman yapıldığı bildirilmez, bunun yerine kullanıcıların internet bağlantıları sıfırlanır ve gönderdikleri e-mail mesajları hiçbir zaman hedefine ulaşmaz. Bu tür çok açık ve kasıtlı sansürü geçici teknik hatalardan ayırt etmek imkânsız gibi bir şeydir. Google ve Baidu gibi Arama motorlarında “Falung Gong” veya “Taiwan” şeklinde aramalar yapıldığında genellikle engellenen siteleri kasten bulundurmayan sonuçlar listesi görüntülenir. Çin’in belirli bazı içerikleri engellediğinin farkında olan kullanıcılar, neden

engelleme yapıldığını belirleme girişiminde bulunurlarsa kendileri engellemeyle karışılabilirler. Bunun dışında Çin Komünist Partisini eleştiren ve ülkenin insan hakları sicilini eleştiren sitelere de erişim yoktur. Amerika'da New York eyalet savcısı çocuk pornografisine erişimi engelleme kararı verebiliyor[14].

Bombay'da aşırı dinci web sitesi Hindu Unity erişime kapalıdır[15]. Fransa veya Almanya'da Google'da "stormfront" kelimesini arattığınızda beyaz ırkçı grup değil, oyun tasarımcıları sitesine yönlendirilirsiniz[16]. ABD'de Boston'dan telif haklı müzikleri arattığınızda arama motorlarından veya host sitelerinden bunların silindiğini görürsünüz[17]. İngiltere[18] ve Kanada[19] çocuk pornografisini filtrelemektedir. Avustralya da benzeri bir uygulama yapmayı planlamaktadır.

Dünyada internet yasaklama ölçülerinde bu noktada uluslar arası bir sorun olduğu ortadadır. Bir ülkenin suç kabul ettiği bir içeriği başka bir ülke suç kapsamında değerlendirmiyor. Örneğin; pek çok Amerikalı Birleşik Arap Emirlikleri'nin İsrail'in üst düzey alan adlarında yer alan tüm siteler engelleme kararına karşı çıkarken BAE vatandaşları da Amerika'nın pornografi ya da alkol kullanımına teşvik eden sitelere tolerans göstermesine itiraz edebiliyor.

Diğer bir örnek, Çin vatandaşları Japonya'nın savaş yıllarındaki zulümlerinden dolayı mağduriyetlerini göstermek amacıyla gösteri düzenliyorlar. Japonya'nın ise bu davranışından dolayı defalarca özür dilediğini Çin vatandaşlarının çoğu bilmemektedir. Bunun nedeni ise Çin hükümetinin halkın bu bilgilere erişimini engellemesidir.

Başka bir örnekte ise Vietnam'ın erişim engelleme politikasının temelinde gençleri sağlıksız sitelerden uzak tutmak için yaptığı düzenlemelerdir. Vietnam yalnızca pornografik ve çocuklar için sosyal anlamda zararlı web sitelerini filtrelediğini iddia ediyor.

Mısır'daki uygulamada ise, ülkenin en büyük politik hareketini susturmak için ulusal emniyeti tehdit eden sitelerin engellenmesin onaylayan mahkeme kararını kullanmaktadır[20]. Buna benzer şekilde Rusya da çevrimdışı medya üzerindeki denetimi internete yaymayı istemektedir[21].

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak görülenleri özetleyecek olursak; örnek verdiğimiz ülkelerin erişim engelleme veya filtreleme yaparken aldıkları kısıtlardan olan çocuk pornografisi ve istismarı dışında bir benzerlik bulunmamaktadır.

Dünyadaki alan adlarının sayısını temel aldığımızda ve bu alan adları ile Türkiye'de erişimi engellenen siteleri mukayese ettiğimizde bunun abartılacak

kadar fazla olmadığı görülecektir. 01.01.2009 itibarıyla gerek mahkeme kararıyla gerekse re'sen erişime kapatılan site sayısının toplamı 1475'dir. Bunu dünyadaki alan adı sayısına oranladığımızdaki (1475/168.000.000=0.0000087) olduğunu görürüz. Burada sansür var eleştirilerine, sadece yasanın uygulandığını söyleyerek cevap verebiliriz. Yasa varsa bunu uygulamama gibi bir durum söz konusu olamaz. Erişim engellemede yasakçı bir zihniyet aramak haksızlık olur.

Öneriler konusunda ise 19 Haz 2008'de Abant'ta yapılan toplantıda belirlenen; Üniversiteler, Bilgi ve İletişim Teknolojileri konularında faaliyet gösteren şirketler, kurumsal ve bireysel kullanıcılar, STK'ların ve medya ve içerik sağlayıcılarının katılacağı bir kurul olmalı. Bu sisteminin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için gerekli olan usuller belirlenmelidir, Ailelere ve çocuklara yönelik olarak okullarda vb. yerlerde bilinçlendirme konferansları düzenlenmelidir. Uluslararası kuruluş ve sözleşmelere üye olunmalı ve bunlarla işbirliğine gidilmeli, (İnhope, Siber Suç Sözleşmesi, vb. gibi). Kişilerin kendi iradeleri ile kullanıcı seviyesinde internet filtreleme için çalışmalar yapılması şeklinde tavsiye kararları alınması kararları [22] uygulanabilir.

KAYNAKLAR

- [1] Türk Dil Kurumu
- [2] internetworldstats.com
- [3] internetworldstats.com
- [4] verisign
- [5] BTK
- [6] Şen, O.N, Türkiye'de internet trendleri, 2008
- [7] Şen, O.N, Türkiye'de internet trendleri, 2008
- [8] TİB
- [9] Şen, O.N, Türkiye'de internet trendleri, 2008
- [10] <http://opennet.net/research/profiles/saudi-arabia>
- [11] <http://opennet.net/studies/saudi#toc2c>
- [12] http://blockpage.com/main.php?g2_itemId=44
- [13] John G. Palfrey, Jr., Testimony Before the U.S.-China Economic and Security Review Commission, Apr. 14, 2005
- [14] Danny Hakim, Web Providers to Block Sites With Child Sex, N.Y. TIMES, June 10, 2008
- [15] <http://opennet.net/research/profiles/india> (last visited Apr. 10, 2008)
- [16] <http://opennet.net/research/regions/europe>
- [17] Martin Bright, BT puts block on child porn sites, THE OBSERVER, June 6, 2004,
- [18] Martin Bright, BT puts block on child porn sites, THE OBSERVER, June 6, 2004
- [19] <http://cybertip.ca/app/en/cleanfeed>
- [20] Sarah El-Sirgany, Al-Ahram Reverses Internet Block on Blogs, DAILY NEWS EGYPT, 2006,
- [21] Anton Troianovski & Peter Finn, Kremlin Seeks to Extend Its Reach to Cyberspace, WASH. POST, Oct. 28, 2007
- [22] Şen, O.N, İnternet Ortamında İşlenen Bazı Suçlarla Mücadele ve İnternetin Düzenlenmesi